

УКРАЇНА У ВОГНІ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

Ярослав Файзулін — кандидат історичних наук, науковий працівник Інституту історії України, автор понад 70 наукових і науково-популярних праць з історії України.

Володимир Гінда — кандидат історичних наук, автор понад 150 наукових і науково-популярних праць з історії України.

XX століття — час, коли творилося обличчя сучасної України. Книга присвячена подіям та персоналіям української історії цього суперечливого періоду. Bazуючись на архівних документах, автори книги висвітлюють цікаві і маловідомі факти про визначні події минулого та видатних особистостей, дають можливість побачити історію під іншим кутом, без звичних штампів, та, можливо, зрозуміти події сьогодення.

- Куренівська трагедія: тридцять років замовчування
- Бій під Крутами та розстріл полонених студентів
- Закон про п'ять колосків: 54 645 засуджених у перші місяці
- «Лютий» місяць 1918-го: більшовики здобували Київ під гаслами «Смерть буржуям и украинцам!»
- Данило Скоропадський: «Україна — це нелегка справа»
- Василь Кук: такого рівня лідер ОУН іще не потрапляв до рук чекістів живим
- Степан Бандера: до останнього відданий своїй ідеї

Ця книга є збірником статей про історію XX століття. Вони створюють цікавий калейдоскоп у дискурсі цих суперечливих і складних часів, висвітлюючи з несподіваного боку, здавалося б, відомі події.

Володимир В'ятрович,
к.і.н., голова Українського інституту національної пам'яті

www.trade.bookclub.ua

ISBN 978-966-14-8741-2

9 789661 48741 2

Ярослав Файзулін
Володимир Гінда

У ВОГНІ МИНУЛОГО
СТОЛІТТЯ

УКРАЇНА

Постаті • Факти • Версії

СССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

“ марта 1940 г.
№ 494/Б
г. МОСКВА

ДЕЛО №

Ярослав Файзулін, Володимир Гінда

УКРАЇНА У ВОГНІ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

Постаті • Факти • Версії

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

СССР

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

„ марта 1940 г.
№ 494/Б
г. МОСКВА

*Червоний по перш
Катюшину не на їм, а
на Ставчині, а по червон
Кобилорно - на Фривалю.*

*У. Гоме
В. Широк*

ДЕЛО No _____

Ярослав Файзулін, Володимир Гінда

УКРАЇНА У ВОГНІ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ

Постаті • Факти • Версії

*У. Гоме
В. Широк
А. Широк*

7589300
612
16906
Арх. №
Сдано в архив „16“ г. 1947 г.
Передача следственного д
амляца и новленн
ут ждаси начальником с
пующего в районых НКВД
ого места
01.04.47
№ 418 - 18.04.47
10906-588k

ХАРКІВ КЛУБ СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ
2015

УДК 94(477)
ББК 63.3(4Укр)6
Ф12

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

газета
ПО-УКРАЇНСЬКИ
країна
ТИЖНЕВНИЙ ЖУРНАЛ
Gazeta.ua

Джерела фотографій та документів:
Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного;
Архів Центру досліджень визвольного руху, Львів / www.cdvr.org.ua;
Національний музей історії України, Київ;
Музей Української революції 1917—1921 років, Київ;
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України;
Галузевий державний архів Служби безпеки України;
Державний архів міста Києва;
Архів Історичного клубу «Холодний Яр»;
Особистий архів політ'язня-правозахисника Василя Овсієнка;
Колекція нащадків митрополита Василя Липківського / lypkivskyivasy.in.ua;
Колекції історика Сергія Білоконя / www.s-bilokin.name;
сайт Narodowe Archiwum Cyfrowe / www.nac.gov.pl

Дизайнер обкладинки *Марія Пащевська*

ISBN 978-966-14-8741-2

© DepositPhotos.com/ Dmitrydesign, обкладинка,
2015
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»,
видання українською мовою, 2015
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»,
художнє оформлення, 2015

” | Історія від двох істориків

Це ілюзія, що газетний текст живе один день, а журнальний — один тиждень. Інакше б національні бібліотеки не мали величезних колекцій періодики, а дослідники — розкошу гортати сторінки часописів, збираючи по крихтах деталі, без яких історія є пласкою й нецікавою.

Історики Ярослав Файзулін і Володимир Гінда належать до кола молодих, але вже знаних популяризаторів історії. Не вони придумали поєднувати академічні студії та журналістику, але виходить це в них дуже добре.

Є така категорія читачів, які гортають часописи з останньої сторінки. Рубрики «Історія», «Архів» зазвичай саме наприкінці і є, тож багато хто відразу потрапляє в світ емоційних, насичених фактами історій.

Деякі відомі, інші є відкриттям навіть для тих, хто живе історією, не пропускає книжкових новинок і відчуває себе обізнаним. Це читиво плюс дбайливо підібрані ілюстрації не для одноразового читання на бігу.

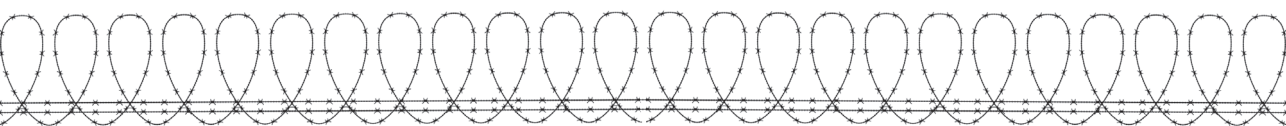
Частина текстів, які виходили в журналі «Країна», я виривав і складав у теку «на перечитати». Тепер окремі сторінки, з якими жалко було попрощатись, можна буде замінити книжкою на полиці.

Олена Теліга, Степан Бандера, Роман Шухевич згадуються у шкільних підручниках. Про Івана Піддубного ходять легенди. Володимир Кубійович, Олександр Грудницький, Ніл Хасевич, Олекса Тихий, Василь Липківський, Омелян Волох... А ще тисячам безіменних героїв фронту й тилу, як казали в старі радянські часи, — у лапках і без — ще належить увійти у свідомість нашого й наступних поколінь.

Герой Володимира Гінди та Ярослава Файзуліна — це не обов'язково людина сталеволі та кришталево чистої душі. Це нещасні повії часів Другої світової, морально нестійкі червоні партизани, колабораціоністи, кадебісти — але і без них історія була б неповною. Вони її невід'ємна частина.

Читати історії від Володимира Гінди та Ярослава Файзуліна цікаво. Сам це роблю. І іншим раджу.

*Вахтанг Кініані,
головний редактор проекту «Історична правда»
<http://www.istpravda.com.ua/>*

139 8

3.-

ПОСТАТІ

Handwritten signatures and notes:
Г. Савченко
В. Савченко
А. Савченко
М. Савченко

612
75893011
10906
Арх. №
Сдано в архив „16“ 1947 г.

Передача следственного д
омляе... ановлени
ут... ачальником се
ду... алава НКВД
его...
№ 418 - 10 07 47
10906 5858

” «У Росії є три знаменитості: я, ви й Шаляпін»

Борець Іван Піддубний шість разів поспіль ставав чемпіоном світу. Його двічі заарештовував НКВС. По війні змушений був міняти свої медалі на хліб

24-річний селянин-заробітчанин Іван Піддубний 1895-го влаштувався вантажником в фірму «Лівас» у Севастопольському порту. Славу силача здобув після такого випадку. Одного разу коняка, яку потрібно було повантажити на баржу, почала вператися. Ніхто не міг її заманити на судно. Іван підскочив під коня, підняв його й заніс на борт. Свідки цієї сцени втратили дар мови.

Невдовзі фірма переїхала до Феодосії. 1897-го туди прибув цирк Івана Безкоровайного. Виступали в ньому й борці. Хазяїн дозволяв бажаним поборотися з ними. Іван Піддубний відвідав той цирк двічі й вирішив випробувати свою силу у поєдинку. Програв.

— Дуже добре всипали, чортяки, — зізнавався згодом, згадуючи ту свою першу зустріч із борцями.

Потім завжди повторював своїм учням:

— Мало від природи вимахати бугаєм, треба ще вміти свою силу організувати, спрямовуючи її в потрібне русло.

Іван розпочав тренування боротьбою. І далі працював у порту. Знову

вийшов на арену феодосійського цирку — і здобув першу свою перемогу.

У 1898 році Іван повертається до Севастополя і вступає до місцевого цирку (він належав італійській родині Жіжетто Труцці). Швидко здобуває славу успішними борцівськими виступами. Він гастролює в Одесі, потім їде до Києва. Якийсь час виступає за київський «Клуб атлетів». Знайомиться з російським письменником Олександром Купріним. Побачивши в Піддубному задатки борця, письменник радить йому зайнятися більш серйозною на той час французькою боротьбою (греко-римська).

— Займайтеся, Іване Максимовичу, французькою боротьбою, це дуже перспективний вид змагань, — постійно повторював він йому при зустрічі.

Іванів батько не поділяв захоплення сина цирком і боротьбою.

— Родила на посміховисько! — трусив перед дружиною газетами, де син на знімках був зображений у борцівському трико. — Полюбуйся, ким твій синок став. Артистом, циркачем, Іванушкой-дурачком.

Про борця-силача заговорили у Санкт-Петербурзі — столиці Російської імперії. Піддубним зацікавився тодішній меценат спорту граф Георгій Рібоп'єр, який був представником Петербурзького атлетичного товариства. 1903 року він запрошує Піддубного до столиці і пропонує після серйозного навчання французькій боротьбі взяти участь у паризькому чемпіонаті світу. Український силач погоджується і після лише 3 місяців тренувань їде на чемпіонат до Парижа. Там збиралися на змагання 130 найкращих борців зі всього світу. У театрі «Казино де Париж» Піддубний зумів перемогти в 11 поєдинках.

Іван Піддубний проводить прийом проти свого супротивника на одному з міжнародних турнірів

Але стати найкращим борцем у світі з першої спроби не вдалося.

Потрапивши до фіналу, він зустрівся з чемпіоном Франції Раулем де Буше. Француз намазав своє тіло оливковою олією. Суха шкіра її поглинала, та коли олія починала виділятися з потом, тіло ставало геть слизьким. Годину Піддубний проводив могутні атаки, але противник постійно вислизав. Урешті-решт судді віддали перемогу французові.

Іван дав собі слово, що помститься хитрому де Буше. Нагода випала наступного року на міжнародному турнірі в Санкт-Петербурзі. У поєдинку він вимотав француза безперервними захватами, потім поставив його навкарачки і протримав так 41 хвилину.

— Це тобі за шахрайство, це за оливкову олію, — казав при цьому час од часу.

Світова слава до Піддубного прийшла після перемоги на чемпіонаті світу в Парижі 1905 року. Тут його було проголошено чемпіоном світу серед професіоналів.

Грамота давалася Івану Піддубному важко: писав він насилу, розділовими знаками, окрім крапок, нехтував. Та успіх і визнання породили в ньому пиху. Людині, яку не вважав за рівню, міг «по-панськи» подати для потиску два пальці. Улюбленим жартом було дати потримати комусь свою тростину — а вона важила близько 19 кг. Коли хтось від несподіванки намагався її втримати, борець дуже

веселився. А одного разу за обідом у будинку Максима Горького чемпіон заявив письменникові:

— У Росії є три знаменитості: я, ви й Шаляпін.

На запитання, чи знає він когось сильнішого від себе, відповідав:

— У боротьбі — ні! А в житті мій батько набагато сильніший був від мене.

Та пихатість не заважала йому завжди боротися чесно. Ніколи не програвав поєдинків за гроші — у піддавки.

— Я не баба, ні під кого не ляжу, — відповідав на такі пропозиції.

У повсякденному житті був спокійним, але, виходячи на борцівський килим, ставав схожим на звіра. Своїх супротивників кидав із такою силою, що ті непритомніли. «На днях боролися Піддубний і німець Абс, — писала, приміром, газета «Русское слово» у серпні 1904-го про один із борцівських поєдинків, що відбувся в Москві в саду «Акваріум». — Боротьба йшла затята. Супротивники в боротьбі налітали на рампу, на задню завісу, ламали куліси. Дійшло до справжньої жорстокості. Нарешті після 37-хвилинної безрезультатної боротьби Піддубний і Абс опинилися за кулісами. Судді дали дзвінок. Борці вже нічого не чули. Піддубний схопив Абса, виніс його на одній руці на сцену і зі всієї сили кинув головою на підлогу. За кулісами роздався істеричний крик дружини Абса. Абс втратив свідомість. Дали завісу. Публіка кричала: «Абс!

Покажіть Абса! Що сталося з Абсом?» Переполох серед публіки тривав хвилин десять. Нарешті відкрилася завіса і на сцені для заспокоєння публіки з'явився Абс, який прийшов до тями».

— Чи є на землі хто-небудь, хто вас може здолати? — часто запитували в Піддубного.

— Є, — зітхав борець. — Баби! Усе життя мене, дурня, зі шляху збивали.

Уперше він закохався в 17 років у дівчину зі свого села. Вона походила із заможного роду, тож її батьки не захотіли віддавати свою дочку за бідняка. Нібито саме тому хлопець подався із села на заробітки до Севастополя. Уже виступаючи в цирку, він закохується в мініатюрну гімнастку Марію Дозморову, яка під час гастролей цирку в Тифлісі 1903-го зірвалася з канату й розбилася. Іван Максимович дуже болісно пережив утрату коханої, навіть збирався покінчити зі своїми цирковими виступами й повернутися до села.

У сорок років він учергове закохується, на цей раз у жінку з дворянської родини — Ніну Квітко-Фоменко. 1910 року вони одружилися, Піддубний полишив боротьбу й вирішив присвятити своє життя родині. Він оселяється із дружиною в селі Богодухівка на Полтавщині, купує 120 десятин землі, будує млин і починає хазяйнувати. Але господар з нього виявився невдалий, справа прогоріла. Через 3 роки, щоб підзаробити грошей, Піддубний повертається у спорт. Ніну залишає

” | Зміст

Вступ	3
ПОСТАТІ	5
«У Росії є три знаменитості: я, ви й Шаляпін»	7
Одеса була здивована несподіванкою: полковник гвардії вів свою школу під сепаратистським українським прапором.....	13
Отаман Омелян Волох зрадив Симона Петлюру	19
«Маніяк. Як бугасві червоне — так йому слова: гуманізм, демократія»	23
«Якби такі були українці, то я б перша українізувалася»	31
Генерал-хорунжого Юрка Тютюнника батьки готували на хлібороба.....	37
«Важко було нам збагнути фаталізм Полковника».....	45
«Я могу быть полезным для работы среди петлюровцев»	51
«У ньому боролися батьківська любов і національне почуття. Останнє перемагало»	56
Данило Скоропадський претендував на трон української «трудової монархії»	63
«Я хочу, щоб світ знав — українці б'ються»	70
«Вона загинула за національну ідею, а він за неї»	76
«Був популярний серед дівчат завдяки рудим кучерям і рідким зубам»	84
«Шукає його гестапо, шукають його комуністи, навіть українці».....	93
«Зникла советська панщина. Закипіла робота без підганячів і бригадирів»	101
«Степан Бандера ненавидить так само росіян, як і німців»	108
«Такого рівня лідер ОУН іще не потрапляв до рук чекістів живим»	115
«Вимога — писати тільки російською. Навіть до матері мусив звертатися чужою мовою»	124
ПОДІЇ	133
Початок довгої історії	135
«Це був «ідеальний уряд» — побудований не на примусі, а на моральному авторитеті»	142
«В 300 шагах от поезда их расстреляли разрывными пулями»	147
«Говорить на улицах на украинском языке стало опасно»	157
«За Дніпром ще б'ють гармати: це українці переслідують утікаючого ворога»	164

Вибухи столичного масштабу	166
«Винниченко заздрить популярності Петлюри. А за часів Центральної Ради не міг перенести популярності Грушевського»	171
«Загальний стан радянської влади в Україні такий, що доводиться дивуватися, на чому ж вона тримається»	178
«Київ ніколи не был и не будет украинским»	184
«359 чоловік як злісних, активних бандитів — розстріляти»	186
«Чисту людину зроблено погромником, а убийника — героєм»	193
«Товариш мій убив рідну сестру за колгоспні буряки. Такий відданий партії був!»	199
«Хліб є? Нема? Так чого ти не вмер?»	206
«Треба дочекатися поліції й дати себе заарештувати»	213
«Цей постріл був ударом для честі нашої держави»	221
Гестапо в Києві зайняло колишній будинок НКВС	227
«Гітлер на своєму літаку вилетів до Запоріжжя»	233
«Не звертали уваги на жінок і дітей. Хто не втік, той загинув»	239
«Умандатований представник ОУН СД» схопився за тяженьку попільницю і намірився нею на «умандатованого представника ОУН»	243
«Ковші екскаваторів і ножі бульдозерів на шматки рвали тіла загиблих»	251
ВЕРСІЇ	257
«У чоловіка, що знімав із церкви дзвони, оніміла дочка»	259
«Ми мусимо вискочити з-під московської церковної влади»	265
«У селянина вимагаєш хліба, а сам знаєш, що хліба в нього нема»	272
«Чому світ мовчить про це масове вбивство?»	277
«Міняється все можливе й неможливе на українські яйця, олію, м'ясо»	284
«Якби про це знав Гітлер!»	290
«Ворота падали одні за одними»	297
«Багато сміття в цій казці накручено»	303
«І німці, і поліцаї, і партизани — всі б'ють. Хати і вночі, і вдень горять»	308
«Венеричні недуги серед бійців і командирів є масовим явищем»	312
«Ночью мы вошли в село под видом банды»	316
«Если бы Шептицкий задумал контрреволюционное выступление, он легко мог бы найти массовую поддержку»	323
«Бункер видався живим гробом»	329
Жінкам на день виділяли склянку води	335
«Оля» й «Катерина» три місяці не виходили з криївки-друкарні	341
Подяка	349

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
“Клуб Сімейного Дозвілля”»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88
e-mail: support@bookclub.ua
Інтернет-магазин: www.bookclub.ua
«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Популярне видання

ФАЙЗУЛІН Ярослав, ГІНДА Володимир
Україна. У вогні минулого століття:
постаті, факти, версії

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *К. В. Новак*
Відповідальний за випуск *І. Г. Веремій*
Редактор *І. Г. Близнюкова*
Художній редактор *С. В. Місяк*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. В. Журавльова*

Підписано до друку 19.01.2015.
Формат 70x100/16. Друк офсетний.
Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 28,38
Наклад 6000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ВАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11.
Свідоцтво ДК № 2891 від 04.07.2007 р.
www.globus-book.com